

УДК 811.161.2'367.4

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2021.35.11320>

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ольга Гайда¹, Галина Бойко²

¹*Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола,
вул. Б. Хмельницького, 15, Тернопіль, Україна, UA-46001
gayda@gi.edu.ua;*

²*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, UA-79000
halyna.boyko@lnu.edu.ua*

Порушено питання формування професійної перекладацької компетентності за допомогою вивчення основних способів перекладу англійських атрибутивних словосполучень, які є одним із найхарактерніших явищ синтаксису англійської мови. Перекладацька компетентність характеризується здатністю людини ефективно спілкуватись у різних сферах життя, володінням мовними нормами, знанням етикету, розумінням культурних особливостей й умінням використовувати ці знання залежно від ситуації. Зосереджено увагу на лінгвістичній складовій перекладацької компетентності, яка передбачає знання системи мови та її правил функціонування під час іншомовної комунікації, зокрема розглянуто граматичний аспект. Порівняно з українською мовою структурно-семантичні особливості атрибутивних груп у сучасній англійській мові мають ширший діапазон семантико-граматичних зв'язків між членами словосполучень, це призводить до труднощів перекладу та потребує застосування різних граматичних та лексичних трансформацій. У дослідженні виділено та охарактеризовано основні способи та прийоми відтворення українською мовою вибраних граматичних явищ, з'ясовано, які структурні моделі досліджуваних конструкцій є найбільш продуктивними, також проведено контрастивно-перекладознавчий аналіз особливостей передання атрибутивних словосполучень. Виявлено, що одним із основних способів перекладу атрибутивних конструкцій із субстантивним атрибутом є перестановка членів словосполучення, також часто застосовують такі граматичні трансформації, як заміна іменника на прикметник або ж дієслівне словосполучення, ще одним прийомом, який застосовують під час перекладу атрибутивних прикметникових конструкцій з субстантивним атрибутом, є описовий переклад, який полягає у тому, що слово (а у деяких випадках і словосполучення) замінюють таким словосполученням у цільовій мові перекладу, яке чітко передає зміст слова вихідної мови. Засвоєння зазначених прийомів дасть можливість підвищити перекладацьку компетентність здобувачів вищої освіти та удосконалити навички міжмовної комунікації.

Ключові слова: перекладацька компетентність, атрибутивне словосполучення, лексична трансформація, граматична трансформація, перекладознавство.

У процесі перекладу англійських атрибутивних словосполучень українською мовою варто взяти до уваги кілька аспектів, а саме, що досліджувані словосполучення творяться за допомогою різних частин мови в англійській та українській мовах, сполучуваність слів є теж відмінною, зрештою, еквівалентні конструкції відрізняються за своїм уживанням. Крім того, до трансформацій призводять й лексико-семантичні відмінності у мовах оригіналу та перекладу.

Специфіку використання та граматико-семантичну структуру словосполучень вивчало чимало науковців, проте все ще залишаються сповна не розкритими граматичні аспекти їх перекладу. Семантико-граматичні відношення між компонентами словосполучень вивчали Д. Р. Ханах, Л. Теньєр, А. П. Загнітко, О. В. Бурлакова, О. Д. Мешков, Т. А. Туліна, Ю. В. Фоменко, однак досі це питання залишається недостатньо вивченим. Різні аспекти перекладу словосполучень у своїх працях розглядають у своїх працях Ю. Камінський, В. І. Карабан, В. Кузнєцов, Л. С. Островська.

Словосполучення свідчать про семантичне та граматичне об'єднання двох чи більше слів, які є повнозначними. Одне із них є головним, а інші – залежні. Головне слово виражає лексичне значення самостійно, залежне ж – уточнює значення головного [2, с. 34].

Через різні погляди на семантико-граматичну природу словосполучення у мовознавстві не існує єдиного визначення, думки науковців відрізняються, до прикладу, Ю. В. Фоменко вважає словосполучення групою пов'язаних між собою слів у реченні, що є семантичною та граматичною єдністю між двома і більше повнозначними словами, а також виконує номінативну функцію у мові [7, с. 115].

Протилежним є погляд на словосполучення як синтаксичну конструкцію, що твориться за допомогою двох чи більше повнозначних слів на основі як підрядного, так і сурядного зв'язку та відповідних семантико-граматичних відношень. Будь-яке поширення повнозначного слова іншим словом називають словосполученням [7, с. 116].

Український мовознавець Пешковський О. М. дав чіткіше визначення досліджуваному терміну, а саме він вважає, що словосполучення – це група виразів, що утворена за нормами мови та складається із двох чи більше синтаксично пов'язаних між собою повнозначних слів, а також яку використовують як лексико-семантичний матеріал номінативної функції у реченні та поза ним [6, с. 12].

Ще одним суперечливим питанням є те, чи словосполучення може бути виокремлене лише з речення, чи спроможне функціонувати поза ним. Зокрема, В. І. Кодухов зазначає, що словосполучення не лише є частиною речення, а й його будівельним матеріалом [5, с. 156].

Мета статті – визначити та порівняти особливості відтворення українською мовою атрибутивних словосполучень, виокремлених із англійських текстів. Реалізація мети передбачає розв’язання деяких конкретних завдань: 1) охарактеризувати атрибутивні словосполучення англійської мови; 2) виокремити їх із тексту промов та перекласти українською мовою; 3) провести контрастивно-перекладознавчий аналіз особливостей передання атрибутивних словосполучень у публічних промовах; 4) виявити основні способи та прийоми відтворення українською мовою вибраних граматичних явищ.

Найбільш поширеним типом вільних словосполучень у сучасній англійській мові є атрибутивні словосполучення. Залежно від слова, яке є означенням, такі словосполучення поділяють на чотири типи: 1) конструкції із ад’єктивним атрибутом, у яких роль означення виконує прикметник; 2) атрибутивні конструкції з дієслівним атрибутом, де дієслово є означенням; 3) атрибутивні конструкції із субстантивним атрибутом, у яких іменник виконує роль означення; 4) атрибутивні конструкції із внутрішньою предикацією (фрази як функції означення) [3, с. 113]. У атрибутивних словосполученнях залежне слово завжди називає ознаку. В англійській мові значну частину атрибутивних словосполучень становлять конструкції з субстантивним атрибутом, тобто у яких роль атрибута виконує іменник. До такого типу словосполучень часто вживають термін “субстантивні словосполучення”. Субстантивні атрибутивні словосполучення складаються із двох іменників, один із яких виконує функцію означення [6, с. 242]. Сучасна англійська мова налічує такі різновиди субстантивних словосполучень: відіменниковий прикметник + іменник (American healthcare); іменник + іменник (college tuition); присвійний іменник + іменник у загальному відмінку (firefighter’s courage); іменник + прийменник + іменник (rights of man). Питання про походження атрибутивних словосполучень субстантивного типу (ім. + ім.) є об’єктом суперечок. Ці словосполучення належать до самостійних номінативних одиниць, або ж трактують як складні слова.

Велика кількість різних внутрішніх семантичних зв’язків, які утворюються між компонентами конструкцій, визначає множинність способів перекладу. Через те, що спосіб перекладу зумовлений типом смислових зв’язків, що реалізуються між головним та залежним словами, зміст висловлювання може передаватися за допомогою різних прийомів.

Переклади англійських атрибутивних словосполучень поділяють на дві групи. До першої групи належать ті, що вже мають відповідники в українській мові, тобто перекладні еквіваленти, до другої – ті, що не мають відповідників у цільовій мові. Перші називають одиницями, що мають перекладні елементи у мові перекладу, а другі – безеквівалентними одиницями [5, с. 154].

Найбільш поширеними у текстах промов є атрибутивні словосполучення з ад'єктивним або субстантивним атрибутом. Конструкції, у яких прикметник є означенням, зазвичай, перекладають еквівалентними українськими атрибутивними словосполученнями. Такий прийом перекладу пояснюємо спільністю граматичної структури зазначених словосполучень.

Більшість конструкцій з ад'єктивним атрибутом, що були зафіксовані у текстах промов, є двокомпонентними. Частина конструкцій з ад'єктивним атрибутом у текстах промов перекладені прислівниковим словосполученням. Ще одним варіантом перекладу конструкції з ад'єктивним атрибутом є трансформація прикметника в іменник. За допомогою опускання прикметників, які володіють підсилювальним ефектом, можна скоротити текст перекладу.

В англійській мові численною є група атрибутивних словосполучень, де означення виражається за допомогою іменника. Для позначення таких конструкцій часто вживають термін "субстантивні словосполучення", які розділяють на безприйменникові та прийменникові. У текстах промов це друга за частотою уживання група атрибутивних словосполучень. Для перекладознавців такий тип конструкцій особливо цікавий, оскільки, зазвичай, потребує певних граматичних або лексичних трансформацій [8, с. 113].

Одним із основних способів перекладу атрибутивних конструкцій із субстантивним атрибутом є перестановка членів словосполучення. Також часто застосовують граматичні трансформації, як-от заміна іменника (присвійного відмінка) на прикметник або ж дієслівне словосполучення.

Ще одним прийомом, який застосовують під час перекладу атрибутивних прийменникових конструкцій з субстантивним атрибутом, є описовий переклад. Цей прийом використовують у випадках, коли у мові перекладу немає відповідника, тоді слово із вихідної мови передається за допомогою словосполучення, яке виражає зміст цього слова.

Атрибутивні словосполучення мають високу частотність уживання у текстах та є одним із найбільш поширених типів вільних словосполучень у сучасній англійській мові. В атрибутивних словосполученнях головне слово вказує на предмет, а залежне слово – на його ознаку. З-поміж словосполучень із атрибутивними відношеннями домінують конструкції із залежним компонентом, який виражає узагальнену ознаку. Атрибутивні словосполучення за кількістю компонентів поділяють на такі структурні типи: двокомпонентні, трикомпонентні та багатоконпонентні. Більшість конструкцій, що були зафіксовані у текстах промов, є двокомпонентними. У межах структурних типів диференціюємо структурні моделі. У текстах промов найбільш продуктивними структурними моделями є *прикм. + ім.*,

ім. + ім. (род. в.), а також ім. + прийм. + ім. Прийменникові конструкції здебільшого формуються за допомогою прийменника *of*.

В англійській мові виділяють чотири типи атрибутивних словосполучень (залежно від того, яку частину мови уживають як означення): 1) словосполучення з ад'єктивним атрибутом, у яких означенням часто є прикметниками, а також слова, що належать до інших частин мови у функції атрибута; 2) словосполучення з дієслівним атрибутом, у яких як означення використовують дієслова; 3) словосполучення з субстантивним атрибутом, де означенням є іменник; 4) словосполучення з внутрішньою предикацією, де означення виражається фразою чи пропозицією. Найбільш поширеними у текстах промов є атрибутивні словосполучення з ад'єктивним або субстантивним атрибутами. Конструкції, у яких прикметник є означенням, зазвичай, перекладають еквівалентними українськими атрибутивними словосполученнями. Такий прийом перекладу пояснюємо спільністю граматичної структури зазначених словосполучень. Частина конструкцій з ад'єктивним атрибутом у текстах промов перекладені прислівниковим словосполученням. Ще одним варіантом перекладу конструкції з ад'єктивним атрибутом є трансформація прикметника у іменник. Багато можливостей для того, щоб скоротити текст, надає спосіб опускання прикметників, що мають підсилювальний ефект.

В англійській мові численною є група атрибутивних словосполучень, де означення виражається за допомогою іменника. Для позначення таких конструкцій часто вживають термін "субстантивні словосполучення", які розділяють на безприйменникові та прийменникові. У текстах промов це друга за частотою уживання група атрибутивних словосполучень. Переклад такого типу словосполучень зазвичай потребує певних граматичних або лексичних трансформацій. Одним із основних способів перекладу атрибутивних конструкцій із субстантивним атрибутом є перестановка членів словосполучення. Також часто застосовують такі граматичні трансформації, як заміна іменника (присвійного відмінка) на прикметник або ж дієслівне словосполучення. Ще одним прийомом, який застосовують під час перекладу атрибутивних прийменникових конструкцій з субстантивним атрибутом, є описовий переклад. Це прийом перекладу лексичних одиниць вихідної мови, коли слово замінюють у мові перекладу словосполученням, яке чітко передає зміст цього слова. Аtribuтивні словосполучення це окрема частина структури речення, де вони комплексно вказують на ознаки предмета або дії.

Граматична складова перекладацької компетентності залишається менш дослідженою, порівняно із її лексичним аспектом, та потребує подальшого дослідження. Володіння методами та прийомами перекладу словосполучень дає змогу здобувачеві вищої освіти побачити відмінність між культурою різних країн та подолати мовний бар'єр.

1. *Борисова О. В.* Трансформація вербалізації в англо-українському перекладу: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.16. Київ, 2005. 20 с.
2. *Камінський Ю.* Декомпресемна асиметрія англійських та українських мовленнєвих знаків. Вісник Сум. держ. ун-ту. Сер. : Філологія. Суми : СумДУ, 2008. № 1. С. 30–34.
3. *Корунець І. В.* Порівняльна типологія англійської та української мов. Вінниця : Нова Книга, 2005. 464 с.
4. *Корунець І. В.* Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2001. 446 с.
5. *Мельник А. П.* Стратегії скорочення тексту при перекладі анімаційних фільмів. Теорія і практика перекладу. 2012. №22. С. 151–156.
6. *Остроушко О. А.* Деякі граматичні труднощі англо-українського перекладу (на матеріалі інформаційних текстів). Філологічні студії. 2012. Вип. 7. С. 232–244.
7. *Шевчук О. В.* Класифікація субстантивних словосполучень у сучасній англійській мові. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. 2015. № 17. Т. 2. С. 114–116.
8. *English as a Global Language.* Cambridge University Press, 2003. 202 p.

Стаття: надійшла до редколегії 09.08.2021

доопрацьована 09.09.2021

прийнята до друку 11.09.2021

FORMATION OF PROFESSIONAL TRANSLATION COMPETENCE OF HIGHER EDUCATION APPLICANTS

Olha Haida¹, Halyna Boiko²

¹*Vyacheslav Chornovil Halytskyi College,
Bohdana Khmelnytskoho Str., 15, Ternopil, Ukraine, UA-46001
gayda@gi.edu.ua;*

²*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, Ukraine, UA-79000
halyna.boyko@lnu.edu.ua*

The article raises the issue of the formation of professional translation competence by studying the main methods of translation of English attributive word combinations, which are one of the most characteristic phenomena of English syntax. Translation competence is characterized by a person's ability to communicate effectively in various spheres of life, knowledge of language norms, knowledge of etiquette, understanding of cultural characteristics and the ability to use this knowledge depending on the situation. The

article focuses on the linguistic component of translation competence, which involves knowledge of the language system and its rules of functioning during foreign language communication, in particular, the grammatical aspect is considered. Compared to the Ukrainian language, the structural and semantic features of attributive groups in modern English have a wider range of semantic and grammatical connections between members of word combination, which leads to translation difficulties and requires the use of various grammatical and lexical transformations. The study highlights and characterizes the main methods and techniques of reproduction of selected grammatical phenomena in the Ukrainian language, clarifies which structural models of the studied constructions are the most productive, also performed contrastive translation analysis of the transfer of attributive word combinations. It was found that one of the main ways to translate attributive constructions with a noun attribute is to rearrange the members of a phrase, and grammatical transformations such as replacing a noun with an adjective or a verb phrase are also often used. Another technique used in translating attributive prepositional constructions with a noun attribute is descriptive translation, in which the word, phrase, term, or phraseology of the source language is replaced in the target language by a phrase that adequately conveys the meaning of the word or phrase. Mastering these techniques will increase the translation competence of students and improve interlingual communication skills.

Keywords: translation competence, attributive word combination, lexical transformation, grammatical transformation, translation studies.